

PAŃSTWOWY TEATR ŻYDOWSKI IM. E. R. KAMIŃSKIEJ

Warszawa, ul. Królewska 13

Dyr. i Kier. Art. IDA KAMIŃSKA

PROGRAM

CENA ŻŁ 2.50.

Premiera
Salomona Ettingera

Wystawia się w związku
ze STULECIEM
Teatru Żydowskiego

SERKEŁE

Komedia w dwóch częściach (4 obrazach) z intermediami

Adaptacja i inscenizacja: IDA KAMIŃSKA

Scenografia: MARIAN STAŃCZAK

Intermedium pierwsze:

Słowa i melodia: ABRAHAM GOLDFADEN

Intermedium drugie:

Słowa: MOJŻESZ BRODERZON; Melodia: IZRAEL SZAJEWICZ

Taniec z tabalkierkami:

Melodia: ABRAHAM GOLDFADEN

Ilustracja muzyczna wedle melodii ludowych.

17 Styczeń 1963 r.

BĄDŹ ABONENTEM NASZEGO TEATRU!

ABONAMENT

ZAPEWNI TEATROWI STAŁEGO WIDZA

ABONENT

KORZYSTA ZE ZNIŻKI CEN BILETÓW,
BĘDZIE STAŁE INFORMOWANY O PLANIE
PRZEDSTAWIEŃ TEATRU NA NAJBLIŻSZY OKRES,
STANIE SIĘ CZŁONKIEM ZORGANIZOWANEJ SPOŁECZNOŚCI
TEATRALNEJ, KTÓRA NA SPORADYCZNYCH ZEBRANIACH
BĘDZIE MOGŁA WYRAŻAĆ SWOJE ŻYCZENIA I UWAGI
ODNOŚNIE PRACY ARTYSTYCZNEJ TEATRU.

ABONAMENTY

MOŻNA NABYWAĆ W KASIE TEATRU.

Redakcja programu:
Mgr Marian Melman

SALOMON ETTINGER
(1801—1855)

Salomon Lastik

ROLA „SERKELE” S. ETTINGERA
W DZIEJACH ŻYDOWSKIEGO TEATRU

Było by mylnym mniemanie, że komedia „Serkele” Salomona Ettingera jest pierwszym czy też jedynym utworem dramaturgicznym w języku jidisz; błędnym byłby również sąd, że wystawienie tej sztuki w Żytomierzu zapoczątkowało dzieje żydowskiego teatru.

Gdybyśmy przyjęli te dwa fakty (powstanie świetnej komedii i jej wystawienie) jako zjawisko zgoła nowe w życiu żydowskim, wypadło by wtedy przyjąć, że literatura i teatr może „powstać z niczego”, bez długoletniej tradycji, bez pomocy wielu pisarzy, którzy swoją twórczością położyli podwaliny i cegiełki pod przyszły gmach.

Jeśli więc uważano i uważamy komedię „Serkele” za wybitne osiągnięcie literatury żydowskiej, jeśli właśnie datę wystawienia tej sztuki przyjmujemy jako datę narodzin ambitnego, artystycznego teatru żydowskiego, jest to wynikiem szczególnych zalet tej sztuki i szczególnego miejsca w ruchu oświeceniowym, jakie zajmował Salomon Ettinger.

Salomon Ettinger, urodzony w 1801 roku w Warszawie, pochodził z arystokracji żydowskiej, ze znanych rabinów. W bardzo młodym wieku traci ojca, rabina w Warszawie. Wówczas matka wysyła go do wuja, rabina w Łęcznie, skąd, ożeniony w piętnastym roku życia, wyjeżdża do Zamościa, na utrzymanie teścia.

Zamość owych lat należał do najbardziej postępowych skupisk żydowskich. Tam Ettinger poznaje „maskilów” (oświeceniowców), uczy się języków europejskich (niemieckiego i polskiego), staje się ulubieńcem oświeconych Żydów zarówno za swój dowcip (stąd przezwisko „der lustige Saloma”), jak i za uzdolnienia malarskie (maluje portrety znajomych i przyjaciół).

Zamość pierwszych dziesiątków lat XIX-ego wieku odznaczał się liberalizmem, a ruch oświeceniowy nie napotykał tam na tak zacięty opór ze strony kleru, jak na Podolu, Wołyniu czy nawet w centralnej Polsce. Dlatego też każdy pisarz oświeceniowy przede wszystkim udawał się do Zamościa, gdzie miał możliwość rozpowszechnić swoje dzieła, a małe to skupisko „konsumowało” stosunkowo więcej wydawnictw tego typu niż o wiele większe skupiska żydowskie.

Pisarz, zwolennik Oświecenia, nie był zmuszony walczyć z zaciękłymi przeciwnikami. W synagodze obok wielotomowego Talmudu i innych dzieł o treści rabinicznej, można było znaleźć dzieła pisarzy oświeceniowych. Liberalizm ten wpłynął również na stosunek do języka mas, do języka jidisz, który z reguły był pomiatany przez maskilów, jako „język służących i kucharek”.

Wystarczyło więc, że Ettinger podczas studiów medycznych we Lwowie natknął się na utwory pisane w języku jidisz, by ogarnęło go pragnienie pisania w tym języku.

W prospekcie zapowiadającym ukazanie się sztuki „Serkele”, bajek i epigramatów autor pisze:

„Kilka lat temu, gdy byłem we Lwowie, wpadły mi w ręce dwie książki: jedna pod tytułem „Oszukańczy świat”, a druga — „Alter Leb”. Obie książki zostały przetłumaczone z niemieckiego na żydowski i uległy rozmaitym przeróbkom. Pierwsza po niemiecku nosi tytuł „Tartuffe”, druga zaś „Robinson”. Zauważyłem, że obie podobały się wielu osobom, i to zarówno znawcom, jak i zwyczajnym prostaczkom. Pierwszym, jak sądzę, dlatego, że nie widzieli dotychczas nic podobnego w języku żydowskim, drugim zaś — ponieważ dostali odpowiednią dla siebie lekturę rozrywkową. Czy książki te zostały dobrze napisane, czy nie, tego z wielu powodów nie powiem, ale sam pomysł pisania po żydowsku bardzo mi się spodobał, od razu więc spróbowałem swoich sił, czy też potrafię coś po żydowsku napisać. Początkowo było to kilka bajek i epigramatów, które — jak się przekonałem — bardzo się podobały. Wszystko, co napisałem, rozchwytywano i przepisywano sobie, jak to zwykle bywa, z omyłkami i błędami”.

Z wypowiedzi tej widać wyraźnie, że Ettinger znał świetną komedię „Oszukańczy świat” napisaną przez Anonima około 1810 roku. Wydawało mu się, że jest to przeróbka „Tartuffa” (Świętoszka) Moliera. W rzeczywistości, nie bacząc na wyraźny wpływ molierowskiej komedii, była to oryginalna, mocno osadzona w życiu galicyjskich Żydów komedia. Ważne jest w tej epuncji co innego: chęć pisania tak, by się to spodobało „zarówno znawcom, jak i zwyczajnym prostaczkom”. Dlatego też Ettinger, kontynuując komediową tradycję oświeceniowej literatury, stępia ostrze satyryczne, wystrzega się naturalistycznych malowideł, drobiazgowości, koncentruje uwagę na sprawach zasadniczych, charakterystycznych dla atakowanego przezeń feudalno-patriarchalnego obyczaju owych lat. Cechy te dają się szczególnie jaskrawo zauważyć w jego przepięknych bajkach, wierszach i epigramatach; wyraźnie widoczne są w komedii „Serkele”. W odróżnieniu od utalentowanego i bardzo płodnego komediopisarza Aksenfelda, a nawet do sztuki „Oszukańczy świat”, która go inspirowała, Ettinger nie ogranicza się do komizmu słownego, aczkol-

wiek świetnie wykorzystuje nawet różnice dialektowe (konflikt między mówiącymi galicyjskim dialektem a „litwakiem”)... Nie ogranicza się do komizmu sytuacyjnego, lecz przede wszystkim dba o komizm charakterów. Serkele, główna bohaterka komedii Ettingera, jest koczna nie tylko z powodu powiedzonka „och, nie mam sił”, czy też umiejętności symulowania choroby i utraty przytomności. Jest komiczna przede wszystkim dlatego, że mimo niezwyklej przebiegłości, bezwzględności i despotyzmu, często sprytnie zawoalowanego słodką miną (rozmowa z wydziedziczoną przez nią bratanicą) ta sprytna handlarzka małą nie potrafi skutecznie przyodziać się w szlachetne piórka, które za byle powiew, odsłaniają prostackto i duchową nicłość parwienuszki, powołującej się na arystokratyczny rodowód. Gdy okradają ją z przywłaszczonych drogich klejnotów, staje się „tragiczna”, jak miotający się Harpagon po utracie kasetki.

Komedia Ettingera jest bardzo sceniczna. Cechuje ją doskonały, dowcipny dialog, dobrze prowadzona, często zaskakująca i ciągle narastająca intryga, logicznie rozwijająca się akcja komediowa, oraz wybitnie komediowe zakończenie. Stąd też niezwykle powodzenie sztuki.

Charakteryzując walory artystyczne i językowe tej komedii, wybitny badacz literatury XIX wieku, prof. M. Winer pisze:

„W utworze tym p o r a z p i e r w s z y zostało ukształtowane artystycznie żywiłowe słowo żydowskie. Pod tym względem wpływ tego utworu na rozwój żydowskiej literatury był ogromny. Należy przypuszczać, że głębsze badania wynajdą powiązania tradycji nawet tam, gdzie się tego wcale nie spodziewano, a więc nie tylko między Ettingerem a Perecem (też Zamojszczanin — przyp. mój — S. Ł.), Ettingerem a Goldfadenem, lecz także, nie bacząc na różnicę bazy dialektycznej, między Ettingerem a Mendele, a tym samym między Ettingerem a Szolem Alejchemem. „Serkele” Ettingera należy do klasycznych dzieł, które dla rozwoju literatury żydowskiej mają zasadnicze znaczenie. Lepszej komedii od tego czasu w języku żydowskim nie napisano”. (M. Wiener. Przyczynki do historii literatury żydowskiej XIX wieku. T. I. s. 248).

Pobieźny rzut oka na twórczość komediową żydowską wyraźnie wskazuje, jak stosowane przez Ettingera „chwyty” komediowe mocno się przyjęły. Zarówno u Szolem Alejchema, jak i u Goldfadena — pierwszego wykonawcy roli Serkele! — nie trudno zauważyć podobny sposób charakteryzowania bohaterów, podobny sposób przedstawiania tryskających zdrowiem moralnym i sprytem służących, przekomicznych swatów, przezbawnych parwienuszy, wszystkie te postacie swój rodowód pełen blasku artystycznego wywodzą od Serkele.

By unaocznic sobie ocenę komedii Serkele przez współczesnych Ettingerowi maskilów, przytoczę fragment wspomnień wybitnego pisarza Oświecenia Abrama Bera Gotlobera:

„Doktora Salomona Ettingera poznałem w roku 1837, kiedy wydałem moje pierwsze dzieło Pirche ha-awiw (Kwiaty wiosny). Wtedy to byłem kilkakrotnie w Zamościu, gdzie doktor Ettinger mieszkał. Pewnego razu, gdy przybyłem do Zamościa, wydało mi się, że zachorowałem na cholere, która podówczas grasowała w Polsce. Posłałem po doktora Ettingera. Przyszedł, zbadał mnie i powiada: „Po co panu cholera? Lepiej przeczytam panu moją Serkele”. Przeczytał mi ją i zaraz wyzdrowiałem”...

Jest jednak rzeczą znamioną, że „prospekt” pozostał jedynym drukowanym za życia pisarza utworem, gdyż zapowiedziany tom jego dzieł nie ukazał się w druku. Na czele cenzury warszawskiej w trzydziestych latach XIX wieku stał antysemita, profesor i nadcenzor ksiądz Chiarini, zaś jako jego wierna pomoc występował przechrzta Czerskier. Stosunki panujące w cenzurze wpłynęły tak odstraszająco na oświeconego przyjaciela pisarza Jakuba Tugendholda, że cenzurując bajki, epigramaty i sztukę Serkele pokaleczył je do tego stopnia, że Ettinger nie dał zgody na ukazanie się w druku swoich dzieł w tak zmienionej postaci.

„Nie mam zamiaru — pisał do przyjaciela — publikować książki z poprawkami, które do niej wnieśli panowie z cenzury, gdyby mi nawet wydrukowano za darmo. Czy mówię w niej coś złego o władcach tego świata i ich wielkorządcach, o sędziach i nadzorcach? Czy moje usta propagują rzeczy kolidujące z etyką? Dlaczegoż to ci panowie zabazgrali mój rękopis czerwonymi znakami, przekreślali, wykreślali i pokaleczyli tekst od początku do końca, zniszczyli jego piękno, a harmonię jego zmieniłi w coś ohydne? I jeszcze jedno: znam przecież tych ludzi i wiem, że są wykształceni, pragną wiedzy, są dobroduszni i żyją ze mną zawsze w przyjaźni”...

Jak dalece autor dbał o piękno, harmonię, celność wyrazu, świadczy chociażby ten fakt, że mimo rezygnacji z opublikowania książki zmasakrowanej przez cenzurę (tylko w sztuce Serkele cenzura dokonała około stu skreśleń i zmian!) utwory Ettingera były bardzo popularne i rozpowszechnione w odpisach we wszystkich skupiskach żydowskich Polski, Rosji i Galicji. Wystarczy powiedzieć, że Serkele była wystawiana kilkakrotnie jeszcze przed 1862 rokiem. Na przykład w Mohylowie autodydakta, matematyk i pisarz, Jakub Eichenbaum, który uzyskał rozgłos dzięki zwycięsko stoczonej polemice z francuskim matematykiem Francoeuem, uzyskując członkostwo kilku akademii, nie tylko wystawił sztukę swego bliskiego przyjaciela, lecz grał w niej rolę swata.

Największy jednak sukces odniosła ta sztuka w Żytomierzu. Datę jej wystawienia przyjmujemy jako datę narodzin żydowskiego teatru artystycznego.

Oto co o tym przedstawieniu pisze w swoim pamiętniku Abraham Papierny:

„W roku 1862 zmarł inspektor żytomierskiej szkoły rabinackiej Jakub Eichenbaum, i na jego miejsce przyszedł słynny uczony żydowski Chaim Zelig Slonimski. Madame Slonimska, córka wybitnego matematyka Abrahama Szterna z Warszawy, była kobietą wysoce wykształconą. Z wychowania asymilatorka, przywiozła z Warszawy jako *c u r i o s u m* żydowską sztukę „Serkele” doktora Ettingera z Zamościa. Sztuka bardzo się jej podobała i chętnie ją czytała znajomym. Zimą wpadła na pomysł wystawienia sztuki z udziałem uczniów szkoły rabinackiej.

Pomysł wystawienia sztuki w języku żydowskim wydawał się żydowskiej inteligencji żytomierskiej szalony. Ale madame Slonimska twardo trzymała się powziętego zamiaru... Rozdzieliła role, prowadziła próby, starała się o odpowiednie dekoracje. Przedstawienie odbyło się w obecności nauczycieli szkoły rabinackiej i miejscowej inteligencji. Spektakl zrobił furorę. Uczniowie dobrze grali swoje role, lecz najbardziej wyróżnił się Goldfaden, który grał najtrudniejszą — Serkele”.

Gdy sobie uprzytomniczy, że wykonawcą niezmiernie ciekawej i trudnej roli kobiecej był Goldfaden — przyszły Bogusławski żydowskiego teatru, (jeszcze wiele lat później w zawodowym teatrze żydowskim mężczyźni grali role kobiece) — jasnym się stanie, że rok 1862 ma szczególne znaczenie dla teatru i dramaturgii żydowskiej, gdyż rozpoczyna nowy wyższy stopień ich rozwoju.

Czas jest najsprawiedliwszym sędzią każdego dzieła ludzkiego. Szczególnie dotyczy to literatury.

Role Serkele grała z wielkim powodzeniem czterdzieści lat temu „matka żydowskiego teatru” Ester Rachel Kamińska. Sztuka zostaje wystawiana obecnie po stu dwudziestu pięciu latach od chwili jej napisania. Wydaje mi się, że chociaż zniknęli już dzisiaj oświeceni Markusowie, serwiliśczeni karczmarze, właściciele karczmy „Zwiadowca”, hojni i łagodni kupcy Gutercowie — postać Serkele, zarówno jak i cała faktura komediowa tej sztuki, zachowały po dziś dzień jakąś niezwykłą odporność na czas, a nawet coś jeszcze, co skłania do refleksji na temat talentu i... natury ludzkiej.

STRESZCZENIE KOMEDII „SERKELE”

I AKT — 1-SZY OBRAZ

Autor zwraca się do publiczności, aby go zbyt srogo nie osądzała. Twierdzi, że „wystarczy mu, jeśli w sztuce znajdują bodaj coś dobrego”.

Zaczyna się akcja komedii. W domu Dancygerów, służący Chaim stroi przed lustrem miny, którymi chce przypodobać się Chawie, również w tym domu służącej. Chawa, widząc to śmieje się. Zdenerwowany Chaim wywraca lustro, a pani domu, Serkele, postrach wszystkich domowników, karci swoich służących.

Serkele posyła Chaima do studenta medycyny Markusa Redlicha, by przybył ją „zbadać wieczorem do jej sypialni”.

Tymczasem przychodzi swat, Jochanan, który chce skojarzyć córkę Dancygerów, Frajdę (Fryderykę) z rzekomo bardzo bogatym kupcem, Gabrielem Hendlerem. Córeczka, Fryderyka gotowa jest uczynić tak, jak „mama przykaże”. Serkele obawia się, czy swatany narzeczony posiada rzeczywiście majątek. Jochanan, swat, radzi, by zażądać przed zareczynami tzw. kaucji.

Serkele żali się, że córka jej zmarłego brata, Hinda, jest ciężarem w jej domu, nie ma bowiem z niej żadnego pożytku.

W międzyczasie wrócił Chaim i donosi, że młody Redlich nie chce przyjść zbadać Serkele, wobec tego zamówił starego lekarza. Wywołuje to złość Serkele. Chce odwołać wizytę lekarza. Jest już za późno. Więc gdy przybywa lekarz, Serkele udaje, że zemdląła. Wyprowadzają ją. W tym rogardiaszu przybywa służący Gabriela z listkiem do Frajdy (Fryderyki), której służący nie może zrozumieć, gdyż mówi ona łamanym niemieckim językiem, będącym wtedy w modzie.

Z dialogu między Chawą a Hindą dowiadujemy się, że właśnie w tym dniu przypada czwarta rocznica śmierci jej ojca, brata Serkele, która odziedziczyła cały majątek zmarłego. Chawa dziwi się temu, bo gdyby Hinda miała swój majątek, mogłaby, bez zgody Serkele, wyjść za kochanego przez siebie Markusa Redlicha.

Również z rozmowy między Serkele a jej mężem, Mojsze, wynika że sprawa spadku po ojcu Hindy jest niejasna, gdyż nie ma nawet pewności, gdzie i kiedy on zmarł.

Rozmowę tę przerywa przybycie Gabriela Hendlera, który przymila się do Serkele, a gdy tylko pozostaje sam, wyśmiewa się z niej. „Do niedawna siedziała przy straganie, a teraz tak się pyszni”. Jemu, Gabrielowi, zależy tylko na tym, by zdobyć posag. Zaleca się do Fryderyki. „Gruchanie” przerywa służący Gabriela, wzywając go do odebrania listu od listonosza, któremu należą się pieniądze. Gabriel wyrzuca służącego. Frajda tymczasem opowiada swemu przyszłemu narzeczonemu, że bogaty właściciel zajazdu, Szelme Trajniks, również do niej przysłał swata. Gabriel próbuje zohydzić swego konkurenta. Udaje obrażonego i chce odejść. Fryderyka go zatrzymuje, zapewniając go, że tylko za niego wyjdzie. Uspokojony tym Gabriel, obiecuje przybyć na wieczorną wizytę.

I. INTERMEDIUM

Intermedium to jest oderwane od akcji. Potomek rabinackiej rodziny wylicza zalety i cuda swych antenatów, a głuchy jego „gabe” (rodzaj adjutanta) powtarza wyliczenie zalet, przekręcając ich treść.

2-GI OBRAZ

Gabriel wypoczywa po obiedzie. Wszyscy w domu śpią. Gabriel zadowolony z dotychczasowego biegu spraw, troszczy się jednak o to, skąd ma wziąć „choćby tysiąc reńskich”, które ma złożyć jako kaucję”. Służący Chaim prosi swego przyszłego pryncypała, aby mu pomógł skojarzyć małżeństwo swoje z Chawą, którą kocha. Gabriel obiecuje pomóc Chaimowi, a przy tej okazji, wykorzystując naiwność Chaima, dowiadywa się że pani Serkele posiada szkatułkę z precjozami, które zawsze chowa pod poduszkę. — Gabriel wysła pod jakimś pretekstem Chaima z domu, a sam wykorzystując to, że wszyscy śpią po obiedzie, wykrada szkatułkę z kosztownościami.

Przybywa Redlich, który udziela lekcji Frajdzie (Fryderyce). Przy tej okazji spotyka się z umiłowaną Hindą. Gdy Redlich wyznaje swą miłość, używając słów „gdy mam Ciebie, mam perły, złoto i diamenty”, przybywa Serkele. Pieni się ze złości, karci ostro swą bratanicę. Gabrielowi, który właśnie powrócił, opowiada Serkele o gorszącej scenie, której była świadkiem. Gabriel sprowadza rozmowę na swoją chęć zobaczenia swej narzeczonej. Wobec tego Serkele przysyła swą córkę. — Gabriel daruje swej narzeczonej pierścionek. Fryderyka zaś chcąc się zrewanżować, wzywa matkę, by dała Gabrielowi jakiś upominek. Serkele stwierdza wtedy, że skradziono jej szkatułkę. Wpada w rozpacz, wygania wszystkich domowników. Podejrzewa wszystkich, że cieszą się z jej straty, że „zarżnięto ją bez noża”.

II AKT

TRZECI OBRAZ

W tym samym mieszkaniu. Gabriel i swat Jochanan zostali wezwani przez Serkele, aby wybadali Markusa Redlicha, czy nie skradł szkatułki z kosztownościami. Markusa sprowadzają strażnicy kahalni. Okazuje się, że Redlich jest z bardzo dobrej rodziny, i że, będąc sierotą od wczesnego dzieciństwa, samodzielnie przebija się przez życie, a na studia zarabia lekcjami. Aby przekonać o swojej niewinności gotów jest złożyć przysięgę w synagodze. Oczywiście, że Serkele nie jest zadowolona takim przebiegiem śledztwa i sama chce wybać bratanicę swą Hindę, która jest w bliskich stosunkach z Markusem. Staje się nagle wobec bratanicy czułą ciotką, byleby tylko się przyznała. Gdy Hinda wszystkiemu zaprzecza, Serkele rzuca się na nią. Interwencja wuja, reb Mojsze, wybawia Hindę z rąk Serkele.

INTERMEDIUM DRUGIE

Piosenka, śpiewana przez służącą Chawę. Zwraca się ona do publiczności z tym, że celem tego przedstawienia jest zabawić słuchaczy, a jeśli to się tylko udało, prosi o przymrużenie oka na resztę. Z piosenką łączy się popularna u Żydów pantomima „taniec z tabakierką”.

OSTATNI OBRAZ (CZWARTY)

Przed zajazdem Szmelke Trajniksa. Zjawia się dotychczas nieznaną nam osobą, w której przeczuwamy, rzekomo zmarłego, Dawida Gutherca, brata Serkele. Prosi on właściciela zajazdu, Trajniksa o wynajęcie mu pokoju. Trajniks, litwak, mówiący we Lwowie dialektem wileńskim, nieufnie odnosi się do przybysza. Niechętnie odnajmuje pokój, gdyż — jak twierdzi — jest to sezon „kontraktów”, kiedy wszystkie pokoje zajmuje szlachta. Trajniks daje się jednak udobruchać, gdy widzi dużo „reńskich” w pugilaresie przybysza. Przy butelce wina, zamówionej przez przybysza, Trajniks opowiada o tym, że ojciec przywiózł go z Wilna do Lwowa i tu go ożenił, że żona go odumarła. Chciał się zenić po raz drugi z córką Serkele, a ta odtrąciła jego konkury, bo jest tylko szynkarzem i do tego „litwakiem”. Do zajazdu przychodzi Gabriel Hendler. Widząc obcego przybysza, oferuje mu sprzedaż klejnotów ze szkatułki Serkele. Wśród drogocенności przybysz — Dawid Gutherc — poznaje medalion z podobizną swej żony. Pada zemdlony. Trajniks, nie wiedząc o co chodzi, krzyczy, że chcą okraść przybysza i każe swoim służącym zatrzymać Gabriela. W tej właśnie chwili strażnicy kahalni prowadzą związanych Markusa i Hindę, by ich oddać w ręce policji.

Pełni współczucia towarzyszą prowadzonym Chaim i Chawa. Chawa poznaje w zemdlonym przybyszu byłego swego chlebodawcę, ojca Hindy. Gdy Gutherc dowiaduje się od Chawy, że córka jego jest podejrzana o kradzież kosztowności Serkele, orientuje się, że „kupiec”, który oferował mu sprzedaż medalionu, jest właśnie tym złodziejem. Hendler przyznaje się do wszystkiego. Wezwana przez swych służących, Chaima i Chawę, przybywa Serkele. Ku wielkiemu swemu zdziwieniu poznaje swego rzekomo zmarłego brata. Próbuje się przed nim usprawiedliwić. Zdekonspirowany oszust Hendler chce również skompromitować Serkele. Kieruje więc uwagę przybysza — Gutherca — na schowany w szkatułce fałszywy jego testament. Serkele błaga o wybaczenie. Tłumaczy się troską o swoją córkę i o córkę Gutherca, Hindę.

Ku zadowoleniu wszystkich swat kojarzy na miejscu trzy małżeństwa. Hindy z Markusem, Chawy z Chaimem i Trajniksa z Fryderyką.

I znów zwraca się do publiczności autor (grający rolę studenta Markusa). Jeśli — powiada autor — ktoś w przywarach Serkele poznał swoje wady, niech się zmieni. A za naukę, niech podziękuje autorowi i grającym. Następnie wywołuje aktorów, którzy żegnają się z publicznością.

UWAGA:

Dla podkreślenia kolorytu środowiska postacie, występujące w sztuce mówią różnymi dialektami. Przeważa dialekt tak zwany: lwowski. Litwak Trajniks mówi gwara wileńską. Natomiast postacie jak: Hinda, Markus i Gutherc, postępowe, mówią już językiem literackim.

JAKA DATA JEST POCZĄTKIEM TEATRU ŻYDOWSKIEGO?

Ustalono, że pierwszy występ Abrahama Goldfadera w komedii (pierwszej drukowanej) Salomono Ettingera „Serkele”, uważać się będzie za początek żydowskiego teatru.

Uważa się jednak również, że data 1876 roku, kiedy Goldfaden poraz pierwszy występuje z zorganizowanym zawodowo zespołem w Jassach, jest początkiem teatru żydowskiego.

A zatem teatr żydowski liczyłby mniej niż sto lat.
A jednak tak nie jest. Teatr Żydowski jest starszy.

A kolebką tego teatru jest nasza Warszawa!

Warszawa była kolebką Teatru Żydowskiego i przez wiele dziesiątków lat była siedzibą najbujniejszego rozkwitu teatru w języku jidysz.

Niech kilka dat i dokumentów to poświadczą.

W roku 1832 niemiecki kupiec Gering podaje w swej opublikowanej relacji z podróży do Warszawy, że przedstawienia „teatru żydowskiego” odbywały się w gospodzie pod „Trzema Murzynami”.

A więc 130 lat temu!

1838. W „Journal de Frankfurt” korespondent z Warszawy pisze o zezwoleniu władz na budowanie teatru żydowskiego, w którym będą dawali przedstawienia w języku „hebrajsko-żydowskim” i, że teatr ten został otwarty w listopadzie 1838 r. przedstawieniem sztuki, pisanej wierszem i prozą, „Mojżesz”.

1839. Na skutek donosu sfer klerykalnych władze carskie wydają zakaz grania żydowskich przedstawień, „gdyż rozluźniają zasady moralne środowiska starozakonnego”.

Stąd, z Warszawy, Madame Słonimska przywozi do Żytomierza komedię „Serkele”, którą wystawia w szkole rabinackiej.

Wydawane w języku polskim pismo „Izraelita” z roku 1870 pisze o przedstawieniach żydowskiego teatru.

Od roku 1883 odbywają się w Warszawie przedstawienia zespołu ludowego „Broder Zinger”, do których przyjeżdża w r. 1887 A. Goldfaden.

W tymże roku 1883 zostaje wydany ukaz carski o zakazie grania przedstawień żydowskich i do roku 1905 teatr żydowski gra na terenie Rosji pod nazwą teatru „niemiecko-żydowskiego. Warszawa więc była

kolebką teatru żydowskiego w skali światowej i stąd promieniowały inicjatywy teatralne w języku „jidysz” do różnych krajów.

Początkowe lata naszego wieku to chlubna działalność Estery Racheli Kamińskiej w Warszawie. Mąż Jej, aktor; autor i dyrektor teatru w jednej osobie Abram Kamiński, wybudował pierwszy teatr żydowski w Warszawie przy ulicy Oboźnej, otwarty w roku 1912.

W okresie międzywojennym w Warszawie notują swoje, nieraz bardzo znaczne, artystyczne osiągnięcia „TRUPA WILEŃSKA”, „W.I.K.I.T.” (Warszawski Teatr Artystyczny pod kier. Idy Kamińskiej i Zygmunta Turkowa), „TEATR MŁODYCH”, Teatry małych form „AZAZEL” i „SAMBATION”, „TEATR DLA MŁODZIEŻY” i zreorganizowany „W.L.K.T.”, który dał ostatnie swe przedstawienie 3 września 1939 roku.

Warszawskie Getto lat okupacyjnych wykazuje żywe zainteresowanie teatrem i dopóki warunki istnienia były minimalnie elementarne, otwierały się różne — krótko żyjące — teatryki.

Po Wyzwoleniu, w tragicznie zburzonej Warszawie, w roku 1946, kiedy w tym mieście mieszka około tysiąca Żydów, aktorzy żydowscy dają w pierwszej połowie tego roku kilka przedstawień. Grają sztukę: Szolem Alejchem „Trudno być Żydem”. Co za wymowa czasu...

Tu w Warszawie ma swoją bazę od roku 1955 Państwowy Teatr Żydowski im. Estery Racheli Kamińskiej. Upaństwowiony dekretem Rządu Polski Ludowej teatr żydowski, który naprzód ma swą siedzibę w Łodzi, następnie we Wrocławiu, wraca w r. 1955, do kolebki Teatru Żydowskiego!

Przez trzynaście lat swego istnienia w Polsce Państwowego Teatru Żydowskiego, teatr ten wystawił 68 (sześćdziesiąt osiem premier), a mianowicie:

Z dramaturgii żydowskiej powstałej do r. 1939

SZOLEM ALEJCHEM: Trzy Akty
„Jaknechuz”, „Ojłem Habo”,
„Menczn”
200.000

Sender Blank (2 wznowienia)
Tewje Mleczarz (jedno wznowienie)

Błądzące Gwiazdy
Trudno być Żydem
13 beczek dukatów

MENDELE MOJCHER SFORIM:
Marzyciele Kapcańska

J. L. PEREC: Onglś było
SZ. ANSKI: Dybuk (1 wznowienie)

A. GOLDFADEN: Kune Lemel
MANGER-AJNBINDER
ROTBAUM:

Sen o Goldfadenie (dwa wznowienia)

J. GORDIN: Slerota Chasia
Mirele Efros (dwa wznowienia)

Akty różnych sztuk

PEREC HIRSZBEJN: Zielone Pola
ALTER KACYZNE: Opera Żyda
J. PRAGER: Mejlech Frejlech
OSIP DYMOW: Joszke Muzykant
SALOMON ETTINGER: Serkele

Żydowskie Radzieckie

DAWID BERGELSON: **Młyn**
D. RUBINSZTEJN: **Wzajemna
Miłość**
SAMUEL HALKIN: **Bar Kochba**

Żydowska dramaturgia po r. 1945

GRZEGORZ SMOLAR: **Zwykły
Żołnierz**

SAMUEL DIAMANT: **W noc zimo-
wą**

BINEM HELLER: **Dom w Getcie**
CHAIM SLOWES: **Kłeska
Hamana**

Baruch z Amsterdamu
ZONSZAJ-ROJBAUM: **Herszele
Ostropoler**

MOJŻESZ DLUŻNOWSNI: **Sa-
motny statek**

Przekłady i dramatyzacje literatury europejskiej o żydowskiej tematyce

MAKS BAUMAN: **Gliki Hameln**
ELIZA ORZESZKOWA: **Meir
Ezofowicz**

KAROL GUTZKOW: **Uriel Akosta**
ZAK KONFINO: **Eksperyment**

Dramaturgia polska

ALEKSANDER FREDRO: **Pan
Jowialski**

LEON KRUCZKOWSKI: **Jullusz
i Ethel**

A. ŚWIRSZCZYŃSKA: **Strzały
na ul. Długiej**

IRENA KRZYWICKA: **Dr Anna
Leśna**

MARIA CZENERLE: **Pajęczyna
sztuki**

Rosyjskie i narodów radzieckich

ALEKSANDER OSTROWSKI: **Bez
winy winni**

Poza działalnością w kraju, Państwowy Teatr Żydowski występował zagranicą:

W Paryżu w latach: 1956, 1958, 1961). W Londynie (w latach 1957, 1961). W Belgii (1956, 1958). W Holandii (1957), W Berlinie NRD i Lipsku (rok 1957). W Izraelu na przełomie roku 1959/60.

Ogółem Państwowy Teatr Żydowski dał zagranicą (81) osiemdziesiąt jeden przedstawień.

MAKSYM GORKI: **Mieszczanie**
W. WISZNIEWSKI: **Optymistyczna
na tragedią**

IWAN POPOW: **Rodzina Uli-
anowych**

A. USPIEŃSKI: **Przyjaciele**

HALICZ i ISAJEW: **Wzywa was
Tajmyr**

BRACIA TUR i PYRIEW: **Luto-
ninowie**

JAROSŁAW GALAN: **O świetle**
HADŻIBEKOW: **Arszyn Mał
Alan**

**Jakfeid człowiek, któremu się
powodzi**

Repertuar krajów obozu socjalistycznego

SZANDOR GERGELY: **Mój syn**
FRYDERYK WOLF: **Profesor
Mamlok**

BERTOLD BRECHT: **Matka
Courage**

Strach i nędza III Rzeszy

Inne sztuki europejskie i amerykańskie

MOLIER: **Skąpiec**

JOHN PRIESTLEY: **Pan Inspek-
tor przyszedł**

HOWARD FAST: **30 srebrników**

DAV BERG: **Matka Riva**

A. ROBLES: **Monserrat**

ALEXANDO CASSONA: **Drzewa
umierają stojąc**

Przedstawienia składane

Babunia opowiada (Rewia)

Cy zingen un cy zugn (Rewia)
MORDCHE GEBIRTIG: **Pieśń
uszła cało**

OSOBY KOMEDI I

(wedle kolejności ukazywania się na scenie)

AUTOR	JULIUSZ BERGER
CHAIM, służący	KAROL LATOWICZ
CHAWA, służąca	RUTH KAMIŃSKA
SERKELE	IDA KAMIŃSKA
JOJCHENEN, swat	HERMAN LERCHER
FREJDE-ALTELE, córka Serkele	RUTH KOWALSKA
DOKTOR	MOJŻESZ LANCMAN
HINDE, bratanica Serkele	ELŻBIETA LOTENBERG
REB MOJSZE DANCYGIER	HENRYK NYSENCWAJG
RACHMIEL, służący Hendlera	MAREK WARSZAWSKI
GAWRIEL HENDLER	MARIAN MELMAN
MARKUS REDLICH, student medycyny	JULIUSZ BERGER
I SZAMES	ABRAM ROZENBAUM
II SZAMES	ADAM SZENGUT
DAWID GUTHERC	CHASZ GRODNER
SZMELKE TRAJNIKS	MOJŻESZ SZWEJLICH
BERL, służący zajazdu	HENRYK GRYNBERG
FAJWEL, służący zajazdu	BRUNO FINK

W intermediach występują:

KAROL LATOWICZ, RUTH KAMIŃSKA, HENRYK GRYNBERG,
BRUNO FINK

Rzecz dzieje się we Lwowie w początkach XIX wieku

Kierownik techniczny: JÓZEF PASMANIK

Inspicjent: MIECZYSLAW BRAM

Oświetlenie: ABRAM CZARKA i BRONISŁAW RACZYŃSKI

Peruki: ANNA BŁASZCZYK i A. OKOŁOTOWICZ

Kostiumy wykonane pod kierownictwem A. SZKODY i G. PATYK

Garderobiany: A. BIELSKI

Pełnomocnik Dyrekcji dla spraw administracji: JAN ODWAK

Kierownik Eksploatacji: EUGENIA BLUMENFELD-LAUTERPACHT

Wielobranżowa Spółdzielnia „ODROZENIE“

Warszawa, ul. Emilii Plater 9/11
tel. 881-73 i 217-686

o f e r u j e

w punktach usługowych

Usługi dla ludności

- Krawiectwo ul. Polna 10/14
- Szewstwo ul. Marszałkowska 27
- Kuśnierstwo ul. Al. Jerozolimskie 11/19
- Dziewiarstwo ul. Puławska 102
- „ ul. Grochowska 104
- ul. Tamka 34
- Gal. skórzana ul. Wołoska 70

Usługi wykonywane są wzorowo i terminowo!

GASTRONOMICZNA SPÓLDZIELNIA INWALIDÓW

A M I C A

Warszawa, ul. Kredytowa 6

Poleca swoje specjalistyczne wyroby w zakresie kuchni żydowskiej. Spółdzielnia przyjmuje zamówienia na bankiety, przyjęcia dla uczestników zjazdów, delegacji zagranicznych.

Lokal czynny od godz. 9 do 23.
Codzienny dancing od godz. 17 do 22

Zarząd Spółdzielni

א ריי מאָדערנע ספעקטאַקלען. אין ראַטנפאַרבאָנד זענען אין יענע יאָרן מעסיק 14 יידישע מעאַטערס און אין זייער שפיץ שטייט דאָס מאַסקווער יידישע מלוכהשע מעאַטער אונטער דער אָנפירונג פון שלמה מיכאַעלס. אין אַמעריקע פאַרפעסטיקט זיך און האַלט אָפּ רערפּאָלגן מאָדים שוואַרצם קונסט-מעאַטער. איבער דער גאַנצער וועלט שפּילן אין די יאָרן ערב דער צווייטער וועלט-מלחמה אַרום 100 יידישע מעאַטערס. וואָס פאַר אַ שמורמישער וווקס! וואָס פאַר אַ זיגרייכע מעאַטער-עקספּאַנסיע!

דאָס יידישע מלוכהשע מעאַטער אין וואַרשע א. ג. פון אסתר רחל קאַ- מינסקאַ איז דער יורש פון אונדזער גרויסער און רייכער מעאַטער-קולטור, אַן אָנגעלעבטע במשך פון אַ גאַנצן יאָרהונדערט. מיטן שמעלן דר. עטינגערס „סערקעלע“ בינדט עס אָן אין רומפולן עבר, באַטאַנט ווידעראַמאַל זיין עקשנות ווייטער צו שפינען דעם גאַלדענעם פאַדעם פון דער יידישער מעאַטראַלער קונסט, אַלס וויכטיקער באַשטאַנדטייל פון דער יידישער פּאָלקס-קולטור.

ד. גינזבערג

געשטאַלמן פון דער קאַמעדיע
(לויטן סדר פון דערשיינען)

דער מחבר	יוליוש בערגער
חיים, אַ משרות	קארעל לאַטאָוויטש
חה, אַ דינסט	רות קאַמינסקאַ
סערקעלע	אידאַ קאַמינסקאַ
יוחנן, אַ שרבן	הערמאַן לערכער
פריידע אלמעלע, סערקעלעס מאַכטער	רות קאַוואַלסקאַ
דאָטער	משה לאַנגמאַן
הינדע, סערקעלעס פלעמיעניצע	עלאַ לאַטעניבערג
רב משה דאָנציקער	חיים ניסנצווייג
ירחמיאל, הענדלערס משרת	מאַרעק וואַרשאַווסקי
גבריאל הענדלער	מאיר מעלמאַן
מאַרקוס רעדליך, אַ סטודענט	יוליוש בערגער
דער ערשטער ישמש	אברהם ראָזענבאָום
דער צווייטער ישמש	אַדאַם דאַבושאַנסקי
דוד גוסהערין	י. כאַש-גראַדנער
שמעלקע פרייניקס	משה שווייליך
בערל	הענריק גרינבערג
פיוול	ברונאַ פינק
	} משרתים ביי פרייניקסן

אין די אינטערמעדיעס טרעפן אַרויס:

קארעל לאַטאָוויטש, רות קאַמינסקאַ, מאַרק וואַרשאַווסקי, הענריק גרינבערג, ברונאַ פינק.

די האַנדלונג קומט פאַר אין אָנהייב פון 1919 יאָרהונדערט אין לעמבערג.
די געשטאַלמן, אויסער הינדען, מאַרקוסן, גוסהערין (די פאַרנעשרייבער)
רעדן מיט זייער לאַקאַלן דיאַלעקט.

אינספּיציענט:
מענדל בראַם

טעכנישער לייטער:
יוסף פאַסמאַניק

פאַריקן:
אננא בלאַשמשיק
און אַדאַם אַקאַלאַטאָוויטש

קאַמיומען:
אונטער דער לייטונג פון
א. שקאַדאַ און געניאַ פאַטיק

הויפּטאַהדעראַביער:
א. ביעלסקי

ליבט:
אברהם משאַרקאַ

באַפולמעכטיקטער פון דער דירעקציע
פאַר אַרמיניסטראַטיווע ענינים:
יאָן אַדוואַק

לייטערין פון דער עקספּלאַטאַציע:
עוגעניאַ בלומענפעלד-לויטערפאַכט

הנדערט יאָר ייִדיש טעאָמער

ייִדיש טעאָמער האָט אַ „מאַטן“ — אַברהם נאָלדפאָרדען, ייִדיש טעאָמער האָט אַ „מאַמען“ — אַסתר רחל קאַמינסקאַ. אמת, צווישן „מאַטן“ און דער „מאַמען“ איז געווען אַ גרויסער אונטערשיד אין יאָרן און (אַלץ נסים!)... זיי האָבן זיך אפילו נישט געקענט.

ס'איז גאַרנישט געווען אזוי פשוט ס'זאָל געבוירן ווערן ביים ייִדישן פּאָלק אַ ייִדישע טעאָמער. זייער פיל האָבן זיך געמיינט דאָס קינד זאָל אויף דער וועלט נישט קומען: אַלע ייִדישע טראַדיציעס, די רעליגיע, פאַראורטיילן, פרומע, „פרייע“, וואָס האָבן תּכּלית-שנאה פּיינט געהאַט דאָס מאַמע-לשון, און מאַקע אויך אויסערלעכע פּאַקטאָרן — מאַכט-אַרגאַנען, גובערנאַמאַרס, פּאָליציי וכוּמא...
אַבער נישט געקומען אויף אַלץ האָט דאָס ייִדישע טעאָמער דורכגעריסן אַלע פאַרצוימונגען, געלעבט, איבערגעקומען פאַרשידענע חולאַתן, זיך אַנט-וויקלט און געקערט פּיסקע.

ווען איז דאָס נייע ייִדישע טעאָמער געבוירן געוואָרן? מיר מאַכן אַ חשבון, אַז גענוי מיט הונדערט יאָר צוריק — אין ווינטער 63—1862.

אין יענעם ווינטער איז אין דער זשיטאָמירער ראַבינער-שול צום ערשטן מאַל אויפגעפירט געוואָרן דר. עמינגערס, „סערקעלע“ און די הויפט-אַל האָט אין דעם ספּעקטאַקל געשפּילט דער שילער אַברהם נאָלדפאָרדען — סאַקע דער שפּעטערדיקער „מאַמע“ פון ייִדישן טעאָמער.

„סערקעלע“ האָט דר. עמינגער אָנגעשריבן אין די דרייסיקער יאָרן פון 19—1861. ה. אָבער ווי אַלע זיינע ווערק (משלים, לידער) האָט זי נישט געוואָס דעם ריח פון דרוק-פאַרב. זי איז פאַרשפּרייט געוואָרן אין האַנטגעשריבענע קאָפּיעס. ס'איז אפשר אַ צופאַל, וואָס מאַדאַם סלאָנימסקאַ, די פּרוי פונעם דעמל-פּיקן דירעקטאָר פון דער זשיטאָמירער ראַבינער-שול, האָט ביי זיך געהאַט אַ קאָפּיע פון „סערקעלע“, ס'איז אָבער גאַרנישט קיין צופאַל, וואָס דוקא מיט „סערקעלע“ הייבט זיך אָן די געשיכטע פון נייעם ייִדישן טעאָמער. דער פּאָר-שער פון דער געשיכטע פון ייִדישן טעאָמער ב. גאָרין האָט געשריבן: „עס דאַרף נישט זיין דער מינדסטער ספק, אַז פון אַלע דראַמען-שרייבער, וואָס האָבן געשריבן אין ייִדיש בייז נאָלדפאָרדען, האָט דר. עמינגער אויסגעאיבט דעם גרעסטן איינפלוס אויף דער אַנטוויקלונג פון דער ייִדישער דראַמע און פון אים הייבט זיך אָן די אמתע געשיכטע פון ייִדישן טעאָמער אין רוסלאַנד“.

אין די הונדערט יאָר, וואָס זענען פאַרביי זינט יענעם ספּעקטאַקל אין וועלכן נאָלדפאָרדען האָט געשפּילט „סערקעלע“, האָט דאָס ייִדישע טעאָמער דורכגעמאַכט אַ שמויגענדיקע אַנטוויקלונג, כאַטש נישט קיין גענלעכע סיקע. עס האָט זיך לכתּחילה אַנטוויקלט סמיכיש, אָבער שפּעטער זענען אויפגעקומען יענע כּוחות, וואָס האָבן געקעמפט פאַר זיין דערהויבונג, קינסטלערישער שלימות און סאָציאַלער גוצלעכקייט. און די אַלע יאָרן האָט עס זיך געשפּייזט פון די זאַפּטן, וואָס עס האָט געצויגן דירעקט פון פּאָלקס-באָדן, וואָס האָט עס צום לעבן געבראַכט.

אין 1876 יאָר האָט אַברהם נאָלדפאָרדען פאַרליינט דאָס ערשטע ייִדישע טעאָמער אין יאַס און בוכשטעבלעך אין עמלעכע יאָר שפּעטער האָט שוין דו-מעניע פאַרמאַנט דרײַ ייִדישע טעאָמערס. אין 1879 האָט דאָס נאָלדפאָרדען-טעאָמער גענומען שפּילן אין אָדעס און אַנדערע שטעט פון רוסלאַנד און באַלד, ווי שוואַמען נאָך אַ רעגן, זענען אויפגעקומען אין רוסלאַנד לכל הפּחות אַ צענד-ליק ייִדישע טרופּעס. אויב באַלד פון אָנהייב האָבן מענער געשפּילט פּריויען-ראָלן, ווייל די עלטערן האָבן די מיידלעך פאַרצוימט דעם צומירט צו די בינע-ברעמער, קומען אָבער דאָך ניד אויף ייִדישע שווישפּיעריגס. איין באַריער נאָך דער אַנדערער ווערן גענומען.

שוין די ערשטע יאָרן פון טעאָמער האָבן באַוווּזן, אַז דאָס פּאָלק האָט פאַרמאַנט אין זיך אַ שלל הויך-סאַלאַנטירטע אַרטיסטישע כּוחות. די „בלאַג-דזשענדיקע שטערן“ זענען געווען געראַמענע פּרוכטן פון דער לאַנג-אויסגע-בענקטער פּאָלקס-מוזע.

אָבער נאָך נישט באַוווּזן זיך פאַנגאָדערצובליען קומט אויפן ייִדישן מע-אַטער אַ מויס-קלאַב. אין 1883 פאַרבאָט די צאַרישע מאַכט צו שפּילן ייִדיש טעאָמער אויפן גאַנצן שטח פון דעמלטיקן רוסלאַנד. טעאָמער איז שוין אָבער אַ גויסבאַדערפּיסקייט, נייע מען אַרום דעם פאַרבאָט, מען הייבט אָן שפּילן כלומערש „ייִדיש-דייטש“ און ס'הייבט זיך אָן אַ יודא פון טעאָמער. די טרופּעס אין רוסלאַנד געמען אויסוואַנדערן קיין רומעניע, קיין ענגלאַנד, קיין אַמעריקע.

ערשט די רעוואָלוציע פון 1905 איז גורם אַראַפּצוגעמען דעם פאַרבאָט אויף ייִדיש-טעאָמער. און ס'הייבט זיך באַלד ווידער מאַקע אָן זיין באַרג-אַרויף-איצט פּאָרן שוין טרופּעס פון דער „אַלמער וועלט“ אין דער „גייער“ — קיין אַמעריקע און צוריק. די אַמעריקאַנער ברענגען סאַקע אַלערליי מאַכערייקעס, אָבער זיי ברענגען אויך קיין אייראָפּע די פּיעסן פון גאַרדינס רעפּערטואַר, וואָס מאַכיליוון אַרום זיך די בעסערע און ינגערע שווישפּילער. באַזונדערס ווערן אָנגענומען די אַרדין-פּיעסן אין וואַרשעווער קאַמינסקי-טעאָמער און די „מאַ-מע פון ייִדישן טעאָמער“ — אַסתר רחל קאַמינסקאַ הייבט אָן אין זיי אָפּהאַלטן איין טרוימף נאָכן אַנדערן, באַזונדערס אין „מירעלע אַפּרת“. איר שטערן בליצט זיך פאַנגאָדער אויף אַלע צייטן.

אין אָדעס ווערט צו יענער צייט געשאַפן די פּרץ הירשכייין-טרופּע, וואָס כאַטש זי האָט נישט געהאַט קיין אריכות ימים, האָט זי אַ שמויט געמאַן פּאָרויס דאָס ייִדישע טעאָמער. אין 1916 קומט אויף די „וויגנער טרופּע“, וועמענע ווירקונג אויף דער ווייטערדיקער אַנטוויקלונג פון ייִדישן טעאָמער איז אפשר דערצוירנדיק. די „וויגנער“ שפּיצן זיך אויף דער נייער ייִדישער ליטעראַטור, הייבן אויף די פּאָן פון קינסטלערישן טעאָמער.

נאָך דער ערשטער וועלט-מלחמה אַנטשטייען אַ גאַנצע ריי טעאָמערס, וואָס באַמיען זיך אַרויסצורייסן דעם ייִדישן טעאָמער-עולם פון שונד-געז, וואָס איז געווען אַ פּאָלק און אַ גנע צרעת. זינגונג טורקאוו און אידאָ קאַמינסקאַ שאַפן דעם וואַרשעווער ייִדישן קונסט-טעאָמער „וויקס“ (ווי ס'ווערט סאַקע צווישן אַנדערן צום ערשטן מאַל דורך פּראַפּעסיאָנעלע אַקטיאָרן אויפגעפירט דר. עמינגערס, „סערקעלע“). ס'קומען אויך אויף אין פאַרשידענע יאָרן ספּאַ-ראַדישע קינסטלערישע טרופּעס מיט אַברהם מאַרעווסקי, אידאָ קאַ-מינסקאַ, אייזיק סאַמבערג, אַ גרויסע אַנטוויקלונג מאַכט דורך די קליינאָנסט-בינע („אזאָנעל“, „אַראַראַס“), אַ וויכטיק קאַפּיטל ייִדישע טעאָמער-קולטור שרייבן אַרײַן דאָס „יונג-טעאָמער“ (דר. מ. ווייכערט) און דאָס „טעאָמער פאַר יונגע“ אונטערן אָנפיר פון קלאַראַ סענאַלאָוויטש. אין רומעניע עקספּע-רימענטירט דערפּאָלגרייך דער דיכטער יעקב שטערנבערג, וועלכער שאַפט

צום הונדערטסטן יאר פון יידישן טעאטער

פ ר ע ז י ע ר ע

ש ל מ ה ע ט י נ ג ע ר ס

ס ע ר ק ע ל ע

קאמעדיע אין צוויי טיילן (פיר בילדער)
מיט אינטערמעדיעס

אראפשאציע און רעזשי:
אידע קאמינסקא

סצענאָראַפּיע:
מאַריאַן סטאַנטישק

ווערמער פון דער ערשטער אינטער-
מעדיע און מעלאָדיע פון איר,
זיי אויך פון שמעקמאָבעקפּאַני
אברהם גאלדפּאָדען

ווערמער
פון דער צווייטער אינטערמעדיע:
משה בראַדערזאָן

מעלאָדיע:
ישראל שאַיעוויטש

מוזיק אילוסטראַציע:
מאַטיוון פון די בראַדער זינגער.

יידישער מלוכה - מעאטער א. נ. פון אסתר רחל קאמינסקא

דירעקטאר אין קינסטלעטרישער אנסירער: אידא קאמינסקא

וואַרשע, קרולעווסקע 13.

פ ר א נ ר א ם
